

BOLALARNI SALBIY AXBOROT TA'SIRIDAN HIMOYALASHNING PEDAGOGIK MEXANIZMLARI VA SAMARADORLIGI.

Quvatova Madina Faxriddin qizi

Osiyo texnologiyalari universiteti

Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(Maktabgacha ta'lim)

1-kurs magistranti.

Annotatsiya: ushbu maqolada bolalarni salbiy axborot ta'siridan himoyalashning pedagogik mexanizmlari, ularni ta'lim muassasasi va oila hamkorligida amaliyotga joriy etish yo'llari hamda samaradorlikni baholash mezonlari yoritiladi. Tadqiqotda media-savodxonlik, axborot-gigiyena, tanqidiy fikrlash, ijtimoiy-emotsional ko'nikmalar va raqamli muhitda xavfsiz xulq-atvorni shakllantirishni birlashtirgan kompleks yondashuv asos qilib olindi. Shuningdek, sinf rahbari, psixolog va ota-onalar hamkorligidagi profilaktik ishlar tizimi, maktab ichki siyosati va monitoring mexanizmlarining pedagogik natijadorlikka ta'siri tahlil qilindi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, maqsadli treninglar, o'quv dasturiga integratsiya va muntazam diagnostika bolalarning zararli kontentni tanib olish, rad etish va muqobil mazmun tanlash ko'nikmalarini sezilarli oshiradi. Xulosa qismida samarali modelning tarkibiy bloklari hamda amaliy tavsiyalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: salbiy axborot, media-savodxonlik, axborot-gigiyena, tanqidiy fikrlash, pedagogik mexanizm, profilaktika, ota-ona hamkorligi, raqamli xavfsizlik, monitoring, samaradorlik.

Аннотация: В данной статье рассматриваются педагогические механизмы защиты детей от негативного информационного воздействия, пути их практической реализации в условиях сотрудничества образовательного учреждения и семьи, а также критерии оценки эффективности данной деятельности. В исследовании в качестве методологической основы использован комплексный подход,

объединяющий формирование медиаграмотности, информационной гигиены, критического мышления, социально-эмоциональных навыков и безопасного поведения в цифровой среде.

Кроме того, проанализировано влияние системы профилактической работы, осуществляемой во взаимодействии классного руководителя, школьного психолога и родителей, а также внутренней политики образовательного учреждения и механизмов мониторинга на педагогическую результативность. Результаты исследования показывают, что целенаправленные тренинги, интеграция соответствующих модулей в учебные программы и регулярная диагностика существенно повышают у детей навыки распознавания вредного контента, его осознанного отрицания и выбора альтернативной позитивной информации.

В заключительной части статьи представлены структурные блоки эффективной модели защиты детей от негативного информационного воздействия, а также практические рекомендации по ее внедрению в образовательный процесс.

Ключевые слова: отрицательная информация, медиаграмотность, информационная гигиена, критическое мышление, педагогический механизм, профилактика, сотрудничество родителей, цифровая безопасность, мониторинг, результативность

Abstract: This article examines the pedagogical mechanisms for protecting children from the influence of negative information, the ways of implementing them in practice through cooperation between educational institutions and families, as well as the criteria for evaluating their effectiveness. The study adopts a comprehensive approach as its methodological basis, integrating media literacy, information hygiene, critical thinking, socio-emotional skills, and the development of safe behavior in digital environments.

Furthermore, the influence of a preventive system involving the class teacher, school psychologist, and parents, as well as the school's internal policies and monitoring mechanisms, on pedagogical effectiveness is analyzed. The results indicate that targeted

training, integration of relevant modules into the curriculum, and regular diagnostics significantly enhance children's abilities to recognize harmful content, reject it consciously, and select alternative, positive information.

The conclusion presents the structural components of an effective model and provides practical recommendations for its implementation.

Key words: negative information, media literacy, information hygiene, critical thinking, pedagogical mechanism, prevention, parental cooperation, digital safety, monitoring, effectiveness.

Kirish (Introduction). Raqamli kommunikatsiya vositalarining kengayishi, axborot oqimining tezlashuvi va turli platformalarda kontentning xilma-xillashuvi bolalar ijtimoiylashuvi hamda bilish jarayoniga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Ta'lim tizimi nuqtayi nazaridan, bolalar uchun foydali axborot resurslari bilan bir qatorda, ularning yosh va psixologik xususiyatlariga mos kelmaydigan, agressiv, manipulyativ yoki stereotiplashtirilgan mazmun ham uchrab turadi. Mazkur holat bolalarda hissiy beqarorlik, xulqdagi tajovuzkorlik, ijtimoiy moslashuv muammolari, o'qishga motivatsiyaning pasayishi yoki xavfli onlayn xulq-atvor kabi ko'rinishlarda namoyon bo'lishi mumkin. Shu bois "salbiy axborot ta'siridan himoyalash" masalasi faqat texnik filtrlar bilan cheklanmay, pedagogik mexanizmlar orqali ongli tanlov, tanqidiy tahlil va axborot bilan muomala madaniyatini shakllantirishni talab etadi.

Pedagogik yondashuvning markazida bolani "passiv himoyalalanuvchi" emas, balki axborot muhitida faol subyekt sifatida tarbiyalash turadi. Bu esa o'quvchida tanqidiy fikrlash, media-savodxonlik, o'zini boshqarish va ijtimoiy-emotsional kompetensiyalarni rivojlantirish orqali salbiy ta'sirning oldini olishga xizmat qiladi. UNESCO tomonidan media va axborot savodxonligi shaxsning axborotni izlash, baholash, yaratish hamda mas'uliyatli foydalanish kompetensiyalari bilan bog'liqligi qayd etiladi; bu yondashuv maktab ta'limi jarayoniga integratsiya qilinsa, axborot xavfsizligi bo'yicha barqaror natijalar berishi mumkin (UNESCO, 2011). Biroq umumiy prinsiplarni amaliyotga

oʻtkazishda pedagogik mexanizmlarning aniq tuzilmasi, bosqichlari va samaradorlik indikatorlarini belgilash dolzarb hisoblanadi.

Ushbu maqolaning maqsadi bolalarni salbiy axborot taʼsiridan himoyalashning pedagogik mexanizmlarini tizimlashtirish, ularning maktab amaliyotida qoʻllanish shartlarini asoslash hamda samaradorlikni baholash mezonlari va monitoring usullarini taklif etishdan iborat. Tadqiqotning vazifalari: (1) “salbiy axborot taʼsiri”ni pedagogik nuqtayi nazardan operatsion taʼriflash; (2) himoya mexanizmlarining tarkibiy bloklarini (oʻquv, tarbiyaviy, psixologik, tashkiliy) ajratish; (3) maktab–oila hamkorligi modelini pedagogik texnologiya sifatida tavsiflash; (4) natijadorlikni oʻlchash uchun diagnostik koʻrsatkichlarni ishlab chiqish. Maqolaning ilmiy yangiligi shundaki, himoya jarayoni faqat cheklovlar tizimi emas, balki kompetensiyalarni rivojlantirish, ijtimoiy-emotsional qoʻllab-quvvatlash va taʼlim muassasasi ichki boshqaruv mexanizmlarini birlashtirgan kompleks pedagogik model sifatida talqin qilinadi.

Adabiyotlar tahlili (Literature review). Soʻnggi yillarda bolalarni salbiy axborot taʼsiridan himoyalash masalasi taʼlim va psixologiya sohalarida keng oʻrganilmoqda. Tadqiqotlar koʻrsatadiki, bolalarning axborot bilan ishlash qobiliyati ularning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi, tanqidiy fikrlash va media-savodxonlik darajasi bilan bevosita bogʻliq (Livingstone, 2014; Buckingham, 2003). Shu bilan birga, media-savodxonlik va axborot-gigiyena konseptlari bolalarga zararli kontentni tanib olish va undan xavfsiz tarzda foydalanishni oʻrgatishda muhim vosita sifatida namoyon boʻladi (Hobbs, 2010; Potter, 2013).

Pedagogik mexanizmlarga oid tadqiqotlar shuni koʻrsatadiki, sinf rahbari va psixologlarning faol hamkorligi, shuningdek ota-onalar bilan integratsiyalashgan profilaktik ishlar bolalarning raqamli xavfsizlik va zararli axborotdan himoyalash koʻnikmalarini sezilarli oshiradi (Livingstone & Helsper, 2007; boyd, 2014). Monitoring mexanizmlari va maktab siyosati esa ushbu jarayonning samaradorligini oshiruvchi strukturaviy element sifatida qayd etilgan (UNICEF, 2017).

Shuningdek, oʻquv dasturlariga media-savodxonlik va tanqidiy fikrlash modullarini

integratsiya qilish orqali bolalar zararli kontentni tanib olish, rad etish va muqobil ijobiy mazmunni tanlash qobiliyatini rivojlantiradi. Bu yondashuv, shuningdek, ijtimoiy-emotsional ko‘nikmalar va raqamli xavfsizlikni birlashtirgan kompleks pedagogik model sifatida tavsiflanadi (Ribble, 2015; Livingstone, 2016).

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, samarali pedagogik mexanizmlar nafaqat bolalarni himoya qilishga, balki ularning tanqidiy fikrlash va mas’uliyatli raqamli xulq-atvor ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ota-ona hamkorligi, maktabgacha ta’lim tashkilotlarida va muntazam monitoring tizimi pedagogik natijadorlikni oshirishda muhim rol o‘ynaydi.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology). Tadqiqot dizayni nazariy-tahliliy va amaliy yo‘naltirilgan yondashuv uyg‘unligiga tayandi. Birinchi bosqichda pedagogika, media ta’limi, rivojlanish psixologiyasi hamda ta’limda xavfsizlik masalalariga oid manbalar kontent-tahlil qilindi. Ikkinchi bosqichda maktab sharoitida qo‘llash mumkin bo‘lgan pedagogik mexanizmlar “kompetensiyaviy model” asosida strukturallashtirildi: kognitiv (bilim), operatsion (ko‘nikma), aksiologik (qadriyat) va reflektiv (o‘zini baholash) komponentlar ajratildi. Uchinchi bosqichda samaradorlikni baholash mezonlari uchun diagnostik indikatorlar taklif etildi: zararli kontentni tanish, axborot manbasini tekshirish, emotsional o‘zini boshqarish, ijtimoiy bosimga qarshi turish, onlayn xavfsiz xulq-atvor qoidalariga rioya qilish, muqobil foydali kontent tanlash odati.

Amaliy baholashni asoslash uchun pedagogik diagnostika va ta’lim natijalarini o‘lchashga oid yondashuvlardan foydalanildi. Xususan, ta’lim natijalarini konstrukt sifatida aniqlash va ularni kuzatuv, so‘rovnoma, situatsion vazifa hamda portfel orqali baholash taklif etildi. Ushbu yondashuv ta’limda o‘lchashning “faqat yakuniy baho”ga qisqarib qolmasdan, o‘quvchi xulqi va qaror qabul qilish strategiyalarini ham ko‘rsatishi bilan ahamiyatli (Creswell, 2014). Shuningdek, maktab darajasida profilaktika tizimi samaradorligini tahlil qilishda “kirish–jarayon–chiqish” mantiqiy zanjiri ishlatildi: resurslar (kadr, vaqt, material), pedagogik jarayon (dars, trening, maslahat), natijalar (kompetensiya o‘sishi, xavfli holatlarning kamayishi).

Etik jihatdan, bolalar bilan ishlashda maxfiylik va zarar yetkazmaslik tamoyillari ustuvor qo'yildi. Diagnostik materiallar bolalarning yoshiga mos, zo'riqish keltirmaydigan va baholashni jazolashga aylantirmaydigan tarzda tuzilishi kerakligi alohida ta'kidlandi. Tadqiqot doirasida iqtibos va havolalar soni cheklangan holda, asosiy konseptual tayanchlar tanlab olindi.

Natijalar va muhokama (Result and Discussions). 1) Salbiy axborot ta'sirining pedagogik tavsifi.

Pedagogik nuqtayi nazardan salbiy axborot ta'siri deganda bolada yoshiga nomos kontentni qabul qilish natijasida bilish jarayonlari, emotsional holat, qadriyatlar tizimi va xulqiy tanlovlarga noxush yo'nalishda ta'sir ko'rsatadigan axborot-psixologik omillar yig'indisi tushuniladi. Bu ta'sir ko'pincha uch yo'nalishda kuzatiladi: (a) kognitiv buzilishlar (xato tasavvur, stereotip), (b) emotsional reaktivlik (qo'rquv, tajanglik), (c) xulqiy oqibatlar (tajovuz, riskli xatti-harakat, o'qishga befarqlik). Salbiy ta'sirning kuchi kontentning mazmuni bilangina emas, uni qabul qilish sharoiti bilan ham bog'liq: yolg'izlikda uzoq vaqt ekran qarshisida qolish, nazorat va muloqotning sustligi, oila ichidagi psixologik iqlim, tengdoshlar bosimi.

2) Pedagogik mexanizmlarning kompleks modeli

Tadqiqot natijasida himoya mexanizmlari 5 blokda tizimlashtirildi:

(1) Media-savodxonlik va tanqidiy fikrlash bloki. Bu blokning vazifasi o'quvchini axborot manbalarini farqlash, fakt va fikrni ajratish, sarlavha va tasvirlar orqali beriladigan manipulyativ ta'sirni sezish, reklama va yashirin targ'ibot elementlarini tanish ko'nikmalariga olib chiqishdir. Potter media savodxonlikni "ma'no qurish jarayonini ongli boshqarish" sifatida izohlaydi; bu ta'rif shuni anglatadiki, bola kontentni ko'rgan zahoti unga avtomatik ishonmaydi, balki savol beradi va tekshiradi (Potter, 2013). Ushbu fikrga munosabat sifatida qayd etish joiz: amaliyotda "savol berish odati" bir martalik dars bilan shakllanmaydi; u muntazam mashqlar, situatsion tahlil va o'qituvchi tomonidan modellash (namoyish)ni talab qiladi. Shuning uchun media-savodxonlik darsdan tashqari tadbir

sifatida emas, ona tili, tarix, informatika va sinf soatlari mazmuniga integratsiya qilinishi samaraliroq.

(2) Axborot-gigiyena va raqamli xulq-atvor bloki. Bu yo‘nalishda ekran vaqti, kontent tanlash, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, onlayn muloqot etikasi, shubhali havolalardan saqlanish, moslashuvchan “to‘xtash–o‘ylash–tanlash” algoritmini qo‘llash kabi amaliy qoidalar shakllantiriladi. Mazkur blokning pedagogik natijasi o‘quvchining o‘zini boshqarish ko‘nikmalarida ko‘rinadi: u zararli kontentga duch kelganda kattalarga murojaat qilishni biladi, xavfli vaziyatni yashirmaydi, muqobil faoliyat tanlay oladi.

(3) Ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar bloki. Salbiy axborot ko‘pincha emotsional “tezkor javob”ni chaqiradi: qo‘rquv, g‘azab, qiziqish. Shu bois bola emotsiyasini tanish, nomlash, boshqarish, stressga chidamlilik va empatiya ko‘nikmalarini rivojlantirish himoyaning muhim qismidir. Bu yondashuvning kuchli tomoni shundaki, u faqat kontentni tahlil qilishni emas, balki bolaning ichki resurslarini mustahkamlaydi. Amaliy mexanizm sifatida “hissiy pauza”, konfliktini tinch yo‘l bilan hal qilish, tengdoshlar bosimiga “yo‘q” deyish bo‘yicha rol o‘yinlar, sinf ichida qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratish tavsiya etiladi.

(4) Maktab–oilalar hamkorligi va pedagogik maslahat bloki. Himoya tizimi uy va maktabda uyg‘un bo‘lmasa, bolaning axborot muhitidagi odatlari barqarorlashmaydi. Hamkorlik mexanizmi quyidagilarni o‘z ichiga oladi: ota-onalar uchun qisqa ma’rifiy seminarlar, uyda ekran vaqti bo‘yicha kelishuvlar, “oilaviy media-reja” tuzish, sinf rahbari–ota-ona–psixolog uchrashuvlari, individual maslahat. Bu yerda muhim pedagogik nuqta shuki, nazorat “juzolovchi taqiqlar”ga aylanmasligi kerak; aks holda bola yashirin iste’molga o‘tadi va risk ortadi. Ota-onaga beriladigan asosiy tavsiya — bolaga tushuntirish, birgalikda muhokama qilish va muqobil faoliyatni tashkil etish.

(5) Tashkiliy-boshqaruv va monitoring bloki. Maktab darajasida himoya samaradorligi o‘qituvchining shaxsiy tashabbusiga bog‘lanib qolmasligi uchun ichki hujjatlar, profilaktik reja, muammoli holatlar bo‘yicha yo‘riqnoma va muntazam monitoring tizimi zarur. Monitoring “juzolash uchun kuzatuv” emas, balki pedagogik yordamni o‘z vaqtida ko‘rsatish uchun erta aniqlash mexanizmi sifatida tushuniladi.

Diagnostika natijalari sinf jamoasida psixologik iqlimni yaxshilash, darsdan tashqari mashgʻulotlarni rejalashtirish va ota-onalar bilan ishni yoʻnaltirishga xizmat qiladi.

3) Samaradorlik indikatorlari va kutiladigan natijalar

Taklif etilgan model boʻyicha samaradorlik quyidagi indikatorlar orqali baholanishi mumkin:

1. Bilim indikatorlari: oʻquvchi zararli kontent turlarini (yoshga mos kelmaslik, manipulyativ xabar, soxta axborot) ajrata oladi; manba va mualliflikni tekshirishning oddiy usullarini biladi.

2. Koʻnikma indikatorlari: “savol berish” algoritmi (kim aytyapti, nima uchun, dalil bormi, muqobil manba bormi)ni amalda qoʻllaydi; shubhali holatda kattalarga murojaat qiladi; muqobil foydali kontent tanlaydi.

3. Qadriyat indikatorlari: masʼuliyatli onlayn xulq-atvor, muloqot madaniyati, oʻziga va boshqalarga hurmat meʼyorlari mustahkamlanadi.

4. Refleksiv indikatorlar: oʻquvchi oʻz odatlarini tahlil qiladi, ekran vaqtini nazorat qilish boʻyicha shaxsiy maqsad qoʻyadi, xatodan xulosa chiqaradi.

5. Xulqiy natijalar: maktab muhitida konfliktlarning kamayishi, darsga jalb etilishning ortishi, xavfli onlayn holatlar boʻyicha murojaatlar mexanizmining ishlashi.

Ushbu indikatorlar muayyan sinf yoki yosh guruhi kesimida “boshlangʻich–oʻrta–yuqori” daraja rubrikalari asosida baholansa, natija yanada aniq koʻrinadi. Bunda baholashning oʻzi ham tarbiyaviy omil boʻlib, oʻquvchini oʻzini boshqarishga undaydi.

Taklif etilgan mexanizmlarning kuchli tomoni — ularning bir-birini toʻldirishi. Masalan, media-savodxonlik boʻyicha bilim berishning oʻzi yetarli emas: bola kontentni tahlil qilishni bilsa ham, stress yoki tengdoshlar bosimi kuchli boʻlsa, u zararli kontentga qaytishi mumkin. Shu jihatdan ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar himoya tizimining psixologik “tayanch”i boʻlib xizmat qiladi. Shuningdek, axborot-gigiyena qoidalari (ekran vaqti, shaxsiy maʼlumot) ham faqat taqiq tarzida emas, “kelishuv va odat” mexanizmi sifatida berilganda barqaror boʻladi.

Maktab–oila hamkorligi masalasida amaliyot ko‘rsatadiki, ayrim ota-onalar masalani faqat texnik cheklovlar bilan hal qilishga urinadi. Biroq texnik filtrlar kontentning barchasini ushlab qolmasligi, eng muhimi, bolaning ichki “filtri” — tanqidiy fikrlashi va qadriyatlari shakllanmasa, u cheklovni aylanib o‘tish yo‘lini topishi mumkin. Shu bois hamkorlikda ota-onalarning pedagogik madaniyatini oshirish, bolaning ishonchli muloqot maydonini yaratish muhim. Bu jarayonda sinf rahbarining roli alohida: u ota-onaga “muammo” haqida faqat intizomiy til bilan emas, rivojlanish va tarbiya tili bilan murojaat qila olishi kerak.

Samaradorlikni baholashda ham muhim metodik xavf mavjud: agar maktab faqat “taqiqlangan holatlar soni”ni hisoblash bilan cheklansa, ko‘rsatkichlar yashirinlik tufayli noto‘g‘ri chiqishi mumkin. Shuning uchun baholash tizimi ko‘nikma va refleksiya indikatorlari bilan muvozanatlangan bo‘lishi zarur. Ta’lim tadqiqotlarida aralash metodlar yondashuvi (so‘rovnoma + kuzatuv + vazifa) natijani ishonchliroq qiladi (Creswell, 2014). Shu fikrga munosabat sifatida aytish joiz: maktab amaliyotida diagnostika murakkablashib ketmasligi, o‘qituvchi vaqt resursini inobatga olishi kerak; shuning uchun qisqa, ammo muntazam mikro-diagnostika (masalan, oyiga 1 marta situatsion vazifa) eng maqbul yechim bo‘lishi mumkin.

Mazkur mavzuda rivojlanish psixologiyasi ham tayanch beradi: bolalarda ijtimoiy tajriba ortgani sari tengdoshlar ta’siri kuchayadi, o‘zini namoyon qilish ehtiyoji ortadi. Shuning uchun profilaktika tadbirlari “faqat ma’ruza” ko‘rinishida bo‘lsa, bolaning real xulqiga ko‘p ham ta’sir qilmaydi. Trening, rolli o‘yin, jamoaviy loyiha, bahs-munozara kabi interaktiv metodlar himoya mexanizmlarini xulqiy odatga aylantiradi. Shu o‘rinda ta’kidlash kerakki, pedagogik mexanizmlar bolani axborotdan uzib qo‘yish emas, balki axborot bilan to‘g‘ri muomala qilishni o‘rgatishga qaratilgan bo‘lishi lozim; aks holda bolaning ijtimoiy va ta’limiy imkoniyatlari cheklanadi.

Xulosa. Bolalarni salbiy axborot ta’siridan himoyalash samarali bo‘lishi uchun u kompleks pedagogik tizim sifatida qurilishi zarur. Tadqiqot doirasida himoya mexanizmlarining 5 blokdan iborat modeli asoslandi: (1) media-savodxonlik va tanqidiy

fikrlash; (2) axborot-gigiyena va raqamli xulq-atvor; (3) ijtimoiy-emotsional kompetensiyalar; (4) maktab–oilal hamkorligi; (5) tashkiliy-boshqaruv va monitoring. Ushbu bloklar uyg'unlashganda, bola zararli kontentni faqat "ko'rmaslik" emas, balki "tanib olish, tahlil qilish, rad etish va muqobilini tanlash" kompetensiyalariga ega bo'ladi.

Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilar taklif etiladi: (a) media-savodxonlik elementlarini fanlarga integratsiya qilish va situatsion vazifalar bankini yaratish; (b) sinf darajasida "axborot-gigiyena kelishuvi"ni ishlab chiqish; (c) psixolog bilan hamkorlikda ijtimoiy-emotsional treninglarni yo'lga qo'yish; (d) ota-onalar uchun qisqa, muntazam ma'rifiy uchrashuvlar va individual maslahat tizimini yo'lga qo'yish; (e) monitoringni jazolash vositasi emas, erta profilaktika va pedagogik yordam mexanizmi sifatida tashkil etish. Kelgusida tadqiqotlarni maktab bosqichlari kesimida (boshlang'ich, o'rta, yuqori sinflar) indikatorlarni moslashtirish hamda o'quv dasturlariga integratsiya qilingan modulning uzoq muddatli natijalarini solishtirma tahlil qilish yo'nalishida davom ettirish maqsadga muvofiq.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. UNESCO. Media and Information Literacy Curriculum for Teachers. Paris: UNESCO Publishing, 2011. 192 p.
2. Potter, W. J. Media Literacy. Thousand Oaks: SAGE Publications, 2013. 344 p.
3. Creswell, J. W. Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. Los Angeles: SAGE Publications, 2014. 304 p.
4. Livingstone, S. Children and the Internet: Great Expectations, Challenging Realities. Cambridge: Polity Press, 2009. 240 p.
5. Buckingham, D. Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture. Cambridge: Polity Press, 2003. 219 p.
6. Bandura, A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs: Prentice-Hall, 1977. 247
7. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge: Harvard University Press, 1978. 159 p.

8. Hattie, J. *Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement*. London: Routledge, 2009. 392 p.
9. Kirschner, P. A., De Bruyckere, P. *The myths of the digital native and the multitasker*. New York: Teaching and Teacher Education Press, 2017. 21 p.
10. Rideout, V. *The Common Sense Census: Media Use by Kids Age Zero to Eight*. San Francisco: Common Sense Media, 2017. 50 p.
11. Buckingham, D. (2003). *Media Education: Literacy, Learning and Contemporary Culture*. Polity Press.
12. Hobbs, R. (2010). *Digital and Media Literacy: Connecting Culture and Classroom*. Corwin Press.
13. Livingstone, S. (2014). *Children's Rights in the Digital Age: A Download from Children's Perspectives*. The MIT Press.
14. Potter, W. J. (2013). *Media Literacy*. SAGE Publications.
15. Livingstone, S., & Helsper, E. (2007). *Gradations in digital inclusion: Children, young people and the digital divide*. *New Media & Society*, 9(4), 671–696.
16. boyd, d. (2014). *It's Complicated: The Social Lives of Networked Teens*. Yale University Press.
17. UNICEF (2017). *Children in a Digital World: Annual Report*. UNICEF.
18. Ribble, M. (2015). *Digital Citizenship in Schools: Nine Elements All Students Should Know*. International Society for Technology in Education.